

IRMA SULKUNEN

Säätyläistön jalo tehtävä Savossa

Irma Sulkunen arvioi Matti Klingen teoksen Iisalmen ruhtinaskunta, jossa säätyläistön jalot pyrkimykset nostetaan koskettavasti esiin. Teoksessa selviää mielenkiintoisella tavalla, kuinka esimerkiksi uskonnolliset vaikutteet levisivät Savon säätyläistön keskuuteen.

■ Professori (emeritus) Matti Klingen teos *Iisalmen ruhtinaskunta* on merkittävä teos muutenkin kuin mammuttimaisen sivumääränsä vuoksi.¹ Synteettisen, yhteiskunnan eri tasoja luovasti yhdistävän tutkimusotteen vuoksi sitä voi jopa pitää Klingen pääteoksena. Keskiössä on Iisalmen pappila ja siellä erityisesti Lagusten pappissuku, jonka ympärille Klinge kietoo monet muut itäsuomalaiset pappis- ja säätyläispiirit. Teoksen alaotsikko ”Modernin projekti sukuverkostojen periferiassa” osoittaa, mistä näkökulmasta ja teoriataustasta käsin tutkimus on rakennettu. Tekijän pitkäaikainen harrastuneisuus sukuverkostojen yksityiskohtaiseen tutkimukseen toimii teoksen varsinaisena metodiapparaattina, joka kehystetään yleisellä modernin projektiksi nimetyllä teorialkehikolla. Modernin sisältöä ei kuitenkaan teoksessa problematisoida ja enimmäkseen se näyttääkin samastuvan edistyksen käsitteeseen. Pääteemana on osoittaa, miten Lagusten suku ja siihen avioliittojen kautta

kytkeytynyt laaja sukuverkosto toimi edistyksen airueena periferiassa ja rakensi siten modernia Suomea. Ja toisekseen sen painottaminen, miten kiinteästi periferiassakin elävä säätyläistö oli yhteydessä, ei vain suomalaisen, vaan myös muun Euroopan sivistyksen keskuksiin. Tutkimuksen aikajänne ulottuu 1700-luvun jälkipuoliskolta 1800-luvun lopulle, paikoin sen ylikin.

Iisalmen ruhtinaskunta on monilta osin tuttua Klingeä. Hänen monipuolinen luke-neisuutensa ja kekseliäs aatteellisten yhteyksien rakentamisensa innostavat ja häikäisevät. Vaikka kaikkien sukujuonteiden kaikkia sivupolkuja ei jaksaisikaan seurata, ei voi kuin ihailia sitä intohimoa ja taitavuutta, jolla Klinge solmii eri säätyläispiirit läheisin tai kaukaisin sukulaissuhtein toisiinsa. Lagusten lisäksi valokeilaan nousevat muun muassa Carpelanit, Hoffrenit, Tamlanderit, Aminoffit, Ignatiukset ja Olsonit. Sukulaissuhteiden pikkutarkka jäljittäminen osoittaa konkreettisesti, miten pieniä suomalaiset säätyläispiirit todella olivat ja – vaikkei Klinge sitä erityisesti painotakaan – miten laajalle varsinaisen säätyläistön ulkopuolelle niiden lonkerot myöhemmin ulottuivat. Moni lukija löytääkin epäilemättä teoksen sivuilta myös omia esi-isiään ja -äitejään.

Vaikka sukuhistoriallinen kronikointi viekin teoksen sivumäärästä suuren osan, palauttaa Klinge kuitenkin kunkin toimijan aina varsinaiseen yhteyteensä – niihin moninlaisiin tehtäviin, joilla eri sukujen jäsenet osallistuivat taloudellissivistyksellisen muutoksen propagointiin ja toteuttamiseen Suomen syrjäseuduilla. Pääosaan nousevat milloin maanmittarit ja soidenraivaajat, milloin kansanvalistajat ja hengelliset vaikuttajat,

milloin taas liikutaan opillisten kiistojen keskustasta periferiaan ulottuvissa vaikutuspiireissä. Tästä muodostuu teoksen varsinainen viehätys. Näissä yksilön toiminnan, aatteellisten virtausten ja yhteiskunnallisen muutoksen kytkennöissä ja hienosyisissä erittelyissä Klinge tuo tutkijapersoonastaan esiin myös tähän asti vähemmän tunnetun puolen. Analyyttinen katse suuntautuu nyt aikaisempaa painokkaammin niihin tuotantorakenteellisiin muutoksiin, joita Suomessa 1700-luvun lopulta lähtien merkittävässä määrin tapahtui ja jotka määrittivät yksilöllisen toiminnan rajoja. Samalla aatteelliset konstruktiot nivELYVÄT aikaisempaan kiinteämmin yksilölliseen toimijuuteen.

Omaperäiseen ja uusia uria aukovaan analyysiin yltää esimerkiksi Kraftmanien toimintaa 1700-luvulla analysoiva laaja jaksos, jossa fysiokratismien ja pietistisen etiikan yhteen kytkentä tuottaa haastavan tulkinnan. Klingen sanoin: ”Kun sitten Suomi aikanaan muodostettiin eri maaksi ja kansakunnaksi tästä sisämaan ja syrjäseudun raivausideologiasta tuli sen keskeinen aate. Mutta raivaamiseen liittyi olennaisesti uskonto, jota ei vaatinut vain geometrisen ajattelun pyramidimaisuus vaan joka tarjosi ennen kaikkea lohtua silloin, kun taloudellista menestystä ei kaikesta ponnistelusta huolimatta ottanut tullakseen: kun kaikkein vaikeimmin kontrolloitava asia, ilmasto, tuli inhimillisen suunnittelun ja ponnistelun tielle. Siinä suhteessa Runebergin saarijärveläinen Paavo toteutti puhtaasti 1700-lukulaista aatetta uskonnon, yrittämisen ja suonkuivatuksen ideoiden ruumiillistumana.” (s. 117–118).

Tähän päätelmään on helppo yhtyä, mutta vain niin kauan kun pitäydytään Klingen määrittämiin reunaehtoihin. Tulkinta toimii säröittä, jos Saarijärven Paavo ruumiillistuu sivistyneistön konstruktiona, mutta hämärtyy heti jos asemointia muutetaan ja tavoitellaan saarijärven paavojen omaa itseymmärrystä. Tätä Klinge ei kiistäkään, mutta ei myöskään liiemmin problematisoi. Sama ongelmallinen asetelma toistuu muissakin niin kutsuttua kansanuskontoa koskevissa jaksoissa, joissa hengellinen toimijuus on pääsääntöisesti varattu papistolle. Kuitenkin

1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa puhjenneet pietistiset herätykset kumpusivat monimutkaisista taloudellisista, sosiaalisista ja mentaalista taustoista, joissa etenkin rahvas tavoitteli merkittävää yhteiskunnallista roolia, osin papistoon nojautuen, osin itsenäisesti asemaansa uskonnon kautta jäsentäen. Herätysliikkeitä koskevaa laajaa uudempaa tutkimuskirjallisuutta Klinge ei kirjallisuusviitteistä päätellen näytä tuntevan, mikä selittänee uskonnollista elämää koskevien tulkintojen yksipuolisuuden. Tästä huolimatta on painokkaasti todettava Klingen ansiot siinä, että hän kautta linjan kytkee uskonnon monitasoisen tutkimuksensa olennaiseksi osaksi ja pääsee siinä eräisiin hyvin tuoreisiin ja kiinnostaviin tulkintoihin.

Itse olin erityisen viehättynyt teoksen siitä jaksosta, jossa Klinge tarkastelee teosofisten vaikutteiden ulottumista iisalmelaisiin säätyläispiireihin. Tutkimuksen kohdentamisella tähän hengellisyyden kenttään Klinge on todellakin ajan hermolla. Kysymys on noussut esiin useassa viimeaikaisessa tutkimuksessa, joista eräänä tärkeimmistä on syytä mainita Maarit Leskelä-Kärjen Krohnin sisaruksia koskeva väitöskirja.² Vaikka teos ei ole ehtinyt Klingen kirjallisuusluettelo, tutkimukset täydentävät erinomaisesti toisiaan. Molemmat osoittavat kiistattomasti, miten merkittävä asema erilaisilla spirituaalisilla virtauksilla oli 1800–1900-luvun vaihteen suomalaisen sivistyneistön maailmankuvallisessa uudelleenjäsentymisessä. Teosofiset ja antroposofiset liikkeet toimivat merkittävänä väylänä kansainvälisiin spirituaalisiin virtauksiin mutta kietoutuivat myös mitä isänmaallisimpiin pyrkimyksiin. Kytkennät olivat vahvat etenkin taidepiireissä mutta teosofisia vaikutteita oli havaittavissa myös poliittisen kentän eri laidoilla. Tämän mentaalisen kentän perusteellinen erittely edistäisi epäilemättä laajemminkin kansallisen historiakuvan uudelleenarviointia.

1. Matti Klinge (2006) *Iisalmen ruhtinaskunta. Modernin projektin sukuverkoston periferiassa*. SKS, Helsinki, 616 s.

2. Maarit Leskelä-Kärki (2006) *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. SKS, Helsinki.

Meillä jokaisella on oma tapamme ymmärtää elämää ja tulkita historiaa. Klingelle ylempien sosiaaliryhmien johtava rooli on itsestään selvä, samoin tästä asemasta kumpuava velvollisuusetiikka ja sen oikeuttama alempiin väestöryhmiin suuntautuva indoktrinaatio ja elämäntavan kontrollointi. Heikkoja ja epäonnistuneita säätyläisiä ei Klingen teoksessa juuri esiinny. Hyvään ja jaloon pyrkivän elämän vähemmän kaunis kääntöpuoli ei näyttäyty sivistyneiden sukuverkostojen hienostuneessa kanssakäymisessä muutamaa pientä sivusäiettä lukuun ottamatta. Tavallinen rahvas ei siloista kuvaa myöskään pahemmin häiritse. Silloinkin kun joku talonpoika saa teoksessa kyvykkyytensä vuoksi kasvot, hänen sukujuuren-

sa paljastuvat usein säätyläislähtöisiksi – kuin Anni Swanin saduissa. Tätä ei tule lukea moitteeksi, sillä jokaisella tutkijalla on oikeus valita näkökulmansa ja lukijan tehtävänä on ymmärtää teksti annetuista lukuohjeista käsin. Teosta lukiessa en voinut kuitenkaan olla pohtimatta, miltä massiivinen ja paikoin hyvin loistelias panoraama näyttäisi, jos se ristivalottuisi myös niiden toiminnalla, kokemuksilla ja itseymmärryksellä, jotka nyt jäävät vaille ääntä, kasvoja ja identiteettiä. Yhtä lailla he olivat elämän ankaran kauneuden satuttamia kuin nimensä historiankirjoihin saaneet parempiosaiset ja yhtä lailla kukin heistä osallistui siihen yhteiskunnalliseen muutokseen, jota Klinge modernisaatioksi nimittää. ■